

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ τῶν πολιτικῶν ἡγεμονιῶν.

Μεταβάνω ἤδη εἰς τὸ δεύτερον μέρος, τουτέστιν ὅταν ἀπλοῦς πολίτης, ἀγαπώμενος ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του, ἀναβιβάσθῃ εἰς τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν τῆς πατρίδος του, χωρὶς νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς τοῦτο κακουργήματα ἢ ἄλλην τινὰ ὑπερμετρον βίαν. Αἱ τοιαῦται ἡγεμονίαι ἡμποροῦν ν' ἀποκαλεσθῶσιν ἡγεμονίαι πολιτικαί, εἰς τὰς ὁποίας διὰ νὰ γίνῃ τις ἀρχηγός, δὲν ἀπαιτεῖται καθ' ἕλκος τὰς πράξεις του, νὰ ἐδωγηθῇ μόνον ἀπὸ τὴν ἀρετὴν ἢ νὰ φανῇ μόνον πρὸς αὐτὸν εὐνοϊκὴ ἢ τύχη, ἀλλ', ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπαιτεῖται ἐπιτυχὴς πονηρία. Ὁ τοιοῦτος λοιπὸν ἡγεμὼν λαμβάνει τὴν ἐξουσίαν, εἴτε διὰ τῆς βοήθειας τοῦ λαοῦ, εἴτε διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν ἀρχόντων. Εἰς πάντα τὸν τρόπον ὑπάρχουσιν αὐτῶν αἱ δύο διάφοροι διαθέσεις, πηγάζουσαι ἐκ τοῦ ὅτι ὁ μὲν λαὸς δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ προστάξῃται, μήτε νὰ καταθλίβηται ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, οἱ δὲ ἀρχοντες ἐπιθυμοῦσι νὰ προστάξωσι καὶ νὰ καταθλίβωσι τὸν λαόν. Ἐκ τούτων τῶν δύο διαφόρων ροπῶν ἀναρῶνται ἐν ἑκ τῶν ἐφεξῆς τριῶν ἀποτελεσμαμάτων, ἢτοι ἡ τυραννία ἢ ἐλευθερία ἢ ἀκολασία. Πᾶς ἡγεμὼν χρεωστεῖ τὴν ἀποκλήσιν τῆς ἐξουσίας του ἢ εἰς τὸν λαόν, ἢ εἰς τοὺς ἀρχοντας, κατὰ τὰς περιστάσεις. Οἱ ἀρχοντες, αἰσθανόμενοι ἐαυτοὺς ἀδύνα-

τους ἀπέναντι τοῦ λαοῦ, ἐπιχειροῦσι νὰ
 προαγάγωσιν ἕνα ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων, τὸν
 ὁποῖον ἀναγορεύουσιν ἡγεμόνα. Θέλουντες
 ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτοῦ νὰ ἐκπληρῶσι τὰς
 ὀρέξεις των· ὁ λαὸς ἐπίσης, μὴ δυνάμενος
 ν' ἀνθέξῃ κατὰ τῶν ἀρχόντων, συγκεντρό-
 νει τὴν ὑπόληψίν του εἰς τὸ πρόσωπον ἑνὸς
 καὶ μόνου, τὸν ὁποῖον ἀναδιβάζει εἰς τὴν
 ἡγεμονίαν διὰ νὰ ἀπολαμβάνῃ τὴν ὑπερά-
 σπισιν τῆς ἐξουσίας. Ὁ διὰ τῆς βοήθειας
 τῶν ἀρχόντων ἀναγορευόμενος ἡγεμὼν δυσ-
 κολώτερον διατηρεῖται εἰς τὴν θέσιν του
 ἀπὸ τὸν διὰ τῆς βοήθειας τοῦ λαοῦ ἀναδι-
 βάζόμενον εἰς αὐτήν, διότι ἐκεῖνος γίνεται
 ἡγεμὼν ἔχων περὶ αὐτοῦ πολλούς, θεω-
 ροῦντας ἑαυτοὺς ὁμοίους του καὶ διὰ τοῦτο
 δὲν δύναται μήτε νὰ τοὺς προστάξῃ, μήτε
 νὰ τοὺς μεταχειρισθῇ κατὰ τὴν θέλησίν του,
 Ὁ λαμβάνων ὅμως τὴν ἐξουσίαν διὰ τῆς
 βοήθειας τοῦ λαοῦ, γενόμενος ἡγεμὼν, κα-
 θίσταται ἀπόλυτος κύριος, περὶ δὲ αὐτοῦ,
 ἢ δὲν ὑπάρχει κανεὶς, ἢ ὑπάρχουσιν ὀλίγοι
 οἱ δυσπειθεῖς. Ἐκτὸς δὲ τούτου δὲν
 εἶνε δυνατόν νὰ εὐχαριστήσῃ τις τοὺς ἀρ-
 χοντας ἐντίμως καὶ ἄνευ ἀδικημάτων, ἐνῶ
 τὸν λαὸν ἡμπορεῖ τοιουτοτρόπως νὰ τὸν
 εὐχαριστήσῃ, διότι οἱ σκοποὶ αὐτοῦ εἶνε
 τιμιώτεροι παρὰ τοὺς σκοποὺς τῶν ἀρχόν-
 των, ἐπειδὴ οὗτοι θέλουν νὰ κατὰπιέζω-
 σιν, ὁ δὲ λαὸς ἐπιθυμεῖ νὰ μὴ κατὰπιέζῃ-
 ται. Περιπλέον, ὅταν ὁ λαὸς εἶνε πολέμιος
 τοῦ ἡγεμόνος, οὗτος δὲν δύναται νὰ εἶνε
 ποτε ἀσφαλής, διότι τότε οἱ ἐχθροὶ του
 εἶνε ἀναρίθμητοι, ἐξ ἐναντίας ὅμως δύναται
 νὰ ἀσφαλισθῇ ἀπὸ τοὺς ἀρχοντας, καθὼς ἐ-

λίγους. Τὸ μεγαλύτερον δυστύχημα, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ συμβῆ εἰς ἡγεμόνα μισούμενον παρὰ τοῦ λαοῦ, εἶνε νὰ ἐγκαταλειφθῆ παρ' αὐτοῦ· ἐὰν ὅμως ἔχη ἐχθρούς τοὺς ἀρχόντας, ἔχει μόνον νὰ περιμένῃ τοῦτο, ἀλλὰ προσέτι καὶ νὰ κατατρεχθῆ, διότι οὗτοι, ἔχοντες φῶτα περισσότερα καὶ πονηρίαν πλειοτέραν, προλαμβάνουσι πάντοτε νὰ ἐνεργῶσιν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας των, προσκολλώμενοι εἰς ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον ἐλπίζουσι νὰ ἴδωσι νικητήν. Ἀφ' ἐτέρου ὁ ἡγεμὼν εἶνε ὑπόχρεως νὰ συνδιάγῃ πάντοτε μὲ τὸν ἴδιον ἐκεῖνον λαόν, ἐνῶ ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ τῶν αὐτῶν ἀρχόντων, δυνάμενος νὰ τοὺς ἀνυψῶνῃ καὶ μηδενίσῃ καθ' ἑκάστην, νὰ τοὺς περιφρονῆ καὶ τοὺς τιμᾷ, ὅταν καὶ ὅπως εὐκρεστῆται. Πρὸς καθ' ἑκάστην ἀνάπτυξιν τοῦ μέρους τούτου τοῦ λόγου μου προσθέτω, ὅτι τοὺς ἀρχόντας ἐκάστου τόπου πρέπει κυρίως νὰ θεωρῆ τις ὑπὸ δύο ἐπόψεις, ἢ γουν, ἢ ὡς διάγοντας οὕτω πως, ὥστε νὰ ταυτίζωσι τὴν τύχην των μὲ τὴν ἰδικήν του, ἢ ὄχι. Τοὺς εἰς τὴν πρώτην τάξιν ἀναγομένους, πρέπει νὰ τιμᾷ καὶ ν' ἀγαπᾷ, ἐὰν δὲν εἶνε ἄρχαγες, τοὺς δὲ εἰς τὴν δευτέραν πρέπει νὰ ἐξετάζῃς διὰ νὰ πληροφορησῇς, μήπως ἢ πρὸς σὲ ἀδιαφορία των προέρχεται ἀπὸ δειλίαν καὶ ἀπὸ φυσικὸν ἐλάττωμα, διότι τότε ὀφείλεις τοὺς τοιούτους νὰ μεταχειρίζησαι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν σου καὶ μάλιστα τοὺς φρονίμους ἐξ αὐτῶν, ἐπειδὴ εἰς τὰς εὐτυχίας σοὶ προξενοῦσι τιμὴν, εἰς δὲ τὰς δυστυχίας δὲν σοι εἶνε ἐπίφοβοι. Ὅταν ὅμως ἀπὸ φιλοτιμίαν κινούμενοι καὶ ἐπίτηδες σὲ ἀπο-

φεύγουσι, σημαίνει, ὅτι περισσότερο προ-
σέχουσιν εἰς τὸ ἴδιον συμφέρον παρὰ εἰς τὸ
τοῦ ἡγεμόνος. Ἀπὸ τοῦς τοιούτους λοιπὸν
πρέπει νὰ προφυλάττησαι καὶ νὰ τοῦς φο-
βῆσαι, ὡς ἐάν ἦσαν διακεκρυγμένοι ἐχθροί
σου, διότι εἰς τὰς δυστυχίας θέλουσιν ἐπι-
σπεύσει τὴν κατὰστροφὴν σου. Ὀφείλει διὰ
τοῦτο ὁ δὲα τῆς βοήθειας τοῦ λαοῦ γινώ-
μενος ἡγεμὼν νὰ ποιῆται περὶ πολλοῦ τὴν
φιλίαν αὐτοῦ· τοῦτο δὲ εἶνε εὐκόλον, διότι
ὁ λαὸς δὲν ἀπαιτεῖ ἀπὸ αὐτὸν ἄλλο τι, εἰμὴ
νὰ αὐτὴ κατὰπιέζεται. Ἀλλ' ὁ ἐγκντίον τῆς
θελήσεως τοῦ λαοῦ καὶ μὲ τὴν βοήθειαν
τῶν ἀρχόντων καθιστάμενος ἡγεμὼν, πρέ-
πει πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ προσπαθήσῃ νὰ
ἐλκύσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ·
εὐκόλως δὲ δύναται νὰ κατορθώσῃ τοῦτο,
ἀναλαμβάνων τὴν προστασίαν του. Καὶ ἐ-
πειδὴ οἱ ἄνθρωποι, εὐεργετούμενοι ἀπὸ ἐ-
κείνους, τῶν ὁποίων τὰς κακοποιήσεις ἐφο-
βοῦντο, ὑποχρεοῦνται περισσότερο εἰς τὸν
εὐεργέτην των, διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἀφο-
σιοῦται εἰς τοιοῦτον ἡγεμόνα μᾶλλον
παρὰ ἐάν ἤθελεν εἶσθαι ἡγεμὼν τῆς
ἐκλογῆς του. Οἱ τρόποι, τοῦς ὁποίους δύ-
ναται κατὰ τὰς περιστάσεις νὰ μεταχειρι-
σθῆ πρὸς τοῦτο ὁ ἡγεμὼν, εἶνε πολλοὶ καὶ
ἐπειδὴ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ θέσῃ τις ἕνα
σταθερὸν κανόνα, παραλείπω τὴν ἔρευναν
αὐτῶν. Κύριον ὅμως συμπέρασμα μου εἶνε,
ὅτι θεωρῶ ἀναγκαῖον εἰς τὸν ἡγεμόνα ν' ἀ-
γαπάται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἄλλως εἰς τὰ δυσ-
τυχίμικτά του δὲν δύναται νὰ ἐλπίζῃ κάμ-
μίαν ἀνακούφισιν. Νάβις ὁ βασιλεὺς τῶν
Λακεδαιμονίων, ἀντέσχεν ἀπέγκντι τῆς

κατ' αὐτοῦ ἐπιδρομῆς ὄλων τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐνὸς νικητοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ, ὑπερσπίσας κατ' αὐτῶν τὴν περὶδρα του καὶ τὴν ἐπικράτειάν του· ἐπελθόντος δὲ τοῦ κινδύνου ἠναγκάσθη ὀλίγους τινὰς νὰ κατστρέψῃ γὰρ τῆς ἀσφαλείας του. Τὸ μέτρον τοῦτο δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἰκανόν, ἐὰν μόλιχος δὲν ἦτο διατεθειμένος ὑπὲρ αὐτοῦ. Οὐδεὶς ἄς μὴ κατκαρρονήσῃ τὴν γνώμην μου ταύτην, ἀντικρούων αὐτὴν μὲ τὸ κοινὸν ἐκεῖνο ρητὸν τὸ λέγον· ὁ στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ἀγάπης τοῦ λαοῦ, θεμελιώνει ἐπὶ τῆς αἰμίου, διότι τὸ ρητὸν τοῦτο ἐπαληθεύει, ὅταν ἰδιώτης τις, ἐπερειδόμενος εἰς τὸν λαόν, προσδοκᾷ δι' αὐτοῦ τὴν ἀπαλλαγὴν του ἀπὸ τῆς κατκαδρομῆς τῶν ἐχθρῶν του ἢ τῶν λειτουργῶν τῆς ἐξουσίας. Εἰς περιστάσιν τοιαύτην ἤμπορεῖ τις ν' ἀπατηθῇ, ὡς συνέβη εἰς τοὺς Γράκχους ἐν Ρώμῃ καὶ εἰς τὸν Γεώργιον Σκάλην ἐν Φλωρεντίᾳ. Ὅταν ὅμως, ὁ εἰς τὴν δύναμιν τοῦ λαοῦ στηριζόμενος, εἶνε ἡγεμὼν δυνάμενος νὰ προστάξῃ, καρτερικὸς ἐν καιρῷ δυστυχημάτων, προπρεσκευασμένος θεόντως καὶ ἰκανὸς νὰ ἐμψυχόνῃ διὰ τῆς γενναιότητος καὶ τῶν διατάξεών του τὸ κοινόν, δὲν θέλει ποτὲ ἀπατηθῇ ἀπὸ τὸν λαόν, ἀλλ' ἀπ' ἐγκντίας θέλει κίσθηνθῇ, ὅτι τὸ στήριγμα του εἶνε στερεόν. Τοιοῦτοι ἡγεμόνες κινδυνεύουσι συνήθως, θέλοντες νὰ κατκαρθῶσιν ἀπόλυτοι, διότι ἢ διοικοῦσιν ἀφ' ἑαυτῶν ἢ διὰ ὑπαλλήλων ἀρχῶν. Εἰς τὴν τελευταίαν περίπτωση ἢ ἐξουσία ἀποβάλλει μᾶλλον ἀδύνατος καὶ ὑπόκειται διὰ τοῦτο εἰς μεγαλύτερους κινδύνους διὰ τὸν λόγον, ὅτι οἱ

εἰρημένους ἡγεμόνας ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν θέ-
 λησιν τῶν κατεχόντων τὰς δημοσίας ἀρχάς
 πολιτῶν, οὗτοι δέ, εἰς τὰς δεινὰς μάλιστα
 περιστάσεις, εὐκολώτατα δύνανται νὰ τοὺς
 ἀφαιρέσωσι τὴν ἐξουσίαν, ἢ κηρυττόμενοι
 κατ' αὐτῶν ἢ ἀπειθοῦντες εἰς τὰς διαταγὰς
 των. Ἐν καιρῷ κινδύνων τοιούτων δὲν εἶνε
 εὐκολόν εἰς τὸν ἡγεμόνα νὰ κατασταθῇ ἀ-
 πόλυτος, διότι οἱ πολῖται καὶ ὑπήκοοι, εἰθι-
 σμένοι νὰ προστάζωνται ὑπὸ τῶν ἀρχῶν,
 δὲν πείθονται τότε εἰς τὰ προστάγματα τοῦ
 καὶ ἐπομένως θέλει στρεῖσθαι, εἰς τοσοῦτον
 ἀμφιβόλους καιροῦς, ἀνθρώπων τῆς ἐμπιστο-
 σύνης του.

Ἡγεμὼν τοιοῦτος δὲν δύνανται νὰ βάλῃ
 βάσιν τινὰ εἰς τὰ πράγματα, τὰ ὅποια ἔχει
 πρὸ ὀφθαλμῶν ἐν καιρῷ ἡσυχίας, ὅτε οἱ
 πολῖται αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην τῆς ἐξου-
 σίας, διότι τότε ὅλοι προστρέχουσιν, ὅλοι
 ὑπόσχονται, καὶ καθεὶς ἀποφασίζει ν' ἀπο-
 θάνῃ ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐνόσω ὁ θάνατος εἶνε μα-
 κράν· εἰς τὰς δεινὰς ὅμως περιστάσεις,
 ὅταν ἡ ἐξουσία ἔχει τὴν ἀνάγκην τῶν πο-
 λιτῶν, ὀλίγοι μένουσιν ὑπὲρ αὐτῆς. Τοσοῦτον
 δὲ περισσότερον ἐπικίνδυνος εἶνε ἡ τοιαύτη
 δοκιμασία, καθόσον δὲν δύνανται νὰ ἐπανα-
 ληφθῇ. Διὰ τοῦτο ὁ νουνεχῆς ἡγεμὼν ὀφεί-
 λει νὰ παραδεχθῇ σύστημα τοιοῦτον, ὥστε
 πάντοτε καὶ καθ' ὅλας τὰς περιστάσεις οἱ
 πολῖται νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην αὐ-
 τοῦ, καὶ τῆς ἐξουσίας του, διότι τότε θέ-
 λουσιν αἰείποτε διατελῆ πιστοὶ πρὸς αὐτόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Πῶς πρέπει νὰ μετροῦνται αἱ δυνάμεις
ὄλων τῶν ἡγεμονιῶν.

Ἐρευνῶντες τὰς ιδιότητας τῶν εἰρημέ-
νων ἡγεμονιῶν ὀφείλομεν προσέτι νὰ παρα-
τηρήσωμεν, ἔάν ὁ ἡγεμὼν κατέχη ἐπικρά-
τειαν δυναμέντην, χρείας τυχοῦσης, νὰ δια-
τηρηθῇ ἀφ' ἐαυτῆς, ἢ ἔχη πάντοτε τὴν
ἀνάγκην τῆς βοηθείας τῶν ἄλλων. Πρὸς
καλλιτέραν διευκρίνισιν τοῦ πράγματος πα-
ρατηρῶ, ὅτι ἐκ τῶν ἡγεμόνων, ἡμποροῦσιν
ἀφ' ἐαυτῶν νὰ διατηρῶνται οἱ ἔχοντες
πολλοὺς ἀνθρώπους, ἢ πολλὰ χρήματα δυ-
δυνάμενοι δὲ δι' αὐτῶν νὰ διοργανίσωσιν
ἐκκνόν στρατόν, καὶ νὰ παραταχθῶσιν εἰς
μάχην καθ' ὅποιουδήποτε, ὅστις ἤθελεν
ἐφορμήσῃ ἐναντίον αὐτῶν. Ἐπίσης θεωρῶ
ὡς ἔχοντες ἀνάγκην πάντοτε τῆς βοηθείας
τῶν ἄλλων τοὺς μὴ δυναμένους νὰ ἐκστρα-
τεύσωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ἠναγκασ-
μένους νὰ καταφεύγωσιν ἐντὸς τῶν πόλεων,
καὶ νὰ ὀχυρόνωνται εἰς αὐτάς. Περὶ τῆς
πρώτης περιπτώσεως ἐλάλησα ἤδη, ἀκο-
λούθως δὲ θέλω προσθέσῃ περὶ αὐτῆς πᾶν
ὅ τι κρίνω ἀναγκαῖον. Εἰς τὴν δευτέραν πε-
ρίπτωσιν ἡ μόνη συμβουλή, τὴν ὁποίαν δύ-
ναται τις νὰ δώσῃ εἰς τοὺς τοιοῦτους ἡγε-
μόνας εἶναι νὰ ἐφοδιάζωσιν ἀπὸ τροφῆς καὶ
νὰ ὀχυρόνωσι τὴν πρωτεύουσάν των, μηδό-
λως φροντίζοντες περὶ τῆς λοιπῆς χώρας.
Κατ' ἐκείνου λοιπόν, ὅστις ἤθελεν ἔχη ὀχυ-
ρωμένην καλῶς τὴν πρωτεύουσάν του, εἰς

δὲ τὰ λοιπὰ τῆς πολιτείας πράγματτα
 ἤθελε πολιτεύεσθαι τοὺς ὑπηκόους του ὡς
 ἐξέθηκα καὶ θέλω ἐκθέσει, οἱ ἐχθροὶ του
 ἐπιπίπτουσι πάντοτε μετὰ φόβου, διότι οἱ
 ἄνθρωποι ἀποφεύγουσι τὰς ἐπιχειρήσεις,
 ὅσκι παρουσιάζουσι δυσκολίας· εἶνε δὲ ἀδύ-
 νατον νὰ προσδοκᾷ τις εὐκολίας ἐπιπίπτων
 κατ' ἐκείνου, ὅστις ἔχει καλῶς ὠχυρωμένην
 τὴν πρωτεύουσάν του, καὶ ἀγαπᾷται ὑπὸ
 τοῦ λαοῦ. Αἱ πόλεις τῆς Γερμανίας διοι-
 κοῦνται ἐλευθέρως, ἔχουσι περιφέρειαν πε-
 ριωρισμένην, ὑπακούουσιν εἰς τὸν αὐτοκρά-
 τора, ὅταν αὐτὰ θέλωσι, καὶ δὲν φοβού-
 νται οὔτε τοῦτον, οὔτε ἄλλον τινὰ ἐκ τῶν
 πέριξ ἰσχυρῶν, διότι εἶνε ἐπὶ τοσοῦτον
 ὠχυρωμένα, ὥστε ἡ ἐκπόρθησις αὐτῶν
 καταντᾷ δύσκολος καὶ κοπιώδης, ἐπειδὴ
 ὅλαι περιφράττονται ἀπὸ τάφρους καὶ τείχη
 κατ' ἀλλήλα, ἔχουσιν ἀρκετὸν πυροβολικόν,
 καὶ διατηροῦσι πάντοτε εἰς τὰς δημοσίους
 ἀποθήκας προφάς, καὶ καύσιμον ξυλείαν δι'
 ἓν ἔτος. Ἐκτὸς δὲ τούτου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ
 νὰ παρέχωσιν εἰς τὸν ὄχλον τὰ πρὸς τὸ
 ζῆν, ἄνευ ζημίας τοῦ δημοσίου, ἔχουσι πάν-
 τοτε πρόχειρον εἰς αὐτὸν ἐργασίαν, ἑνὸς
 τοῦλάχιστον ἔτους, διὰ νὰ τὸν ἐνασχολῶσιν
 εἰς τὰς τέχνας ἐκείνας, αἵτινες ἐνισχύουσι
 καὶ ἐμψυχώνουσι τὴν πολιτείαν, καὶ διὰ ν'
 ἀπολαμβάνη ἐξ αὐτῶν τὰ πρὸς ζωάρεϊαν·
 περιπλέον τιμῶσι τὰ στρατιωτικὰ γυμνά-
 σματα, ἔχουσαι καὶ διατάξεις ὅχι ὀλίγας
 διὰ τὴν ἐκπλήρωσίν των. Ἀδύνατος ἐπο-
 μένως καθίσταται ἡ ἐφόρμησις κατὰ ἡγε-
 μόνος ἐξουσιάζοντος πόλιν τινὰ ὀχυράν, καὶ
 προσφερομένου καταλλήλως πρὸς τὸν λαόν,

ὥστε νὰ μὴ μισῆται παρ' αὐτοῦ. Ἐὰν δὲ
 ἤθελεν ἐπιπέσει τις κατ' αὐτοῦ, ὁ τοιοῦ-
 τος ἤθελεν ἀναχωρήσει κατησχυμένος, διότι
 τὰ πράγματα τοῦ κόσμου εἶνε τοσοῦτον
 εὐμετάβλητα, ὥστε εἶνε ἀδύνατον νὰ μείνη
 τις μὲ τὰ στρατεύματα ἐπιόλοκληρον ἔτος
 ὀκνηρὸς καὶ ἐστρατοπεδευμένος εἰς ἓν μέρος.
 Εἰς τὸν δισχυριζόμενον δὲ ὅτι ὁ λαός, ἔχων
 ἔξωθεν τῆς πόλεως τὰ κτήματα του, καὶ
 βλέπων αὐτὰ κχιόμενα, θέλει ἀπελπισθῆ,
 προσέτι δὲ ὅτι ἕνεκα τῆς μακροῦς πολιορ-
 κίας καὶ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπης θέλει
 λησμονήσει τὸν ἡγεμόνα του, ἀπαιντῶ ὅτι
 ὁ ἰσχυρὸς καὶ γενναῖος ἡγεμὼν δύναται νὰ
 ὑπερηδύσει ὅλα τὰ τοιαῦτα προσκόμματα,
 ποτὲ μὲν παρηγορῶν τοὺς ὑπηκόους του
 ὅτι ἐγγίζει τὸ τέλος τῶν δεινῶν των, ποτὲ
 δὲ ἐκφοβίζων αὐτοὺς διὰ τῆς ὀμότητος
 τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἄλλοτε προφυλαττόμενος
 μὲ ἐπιτηδειότητα ἀπὸ τοὺς μᾶλλον αὐθά-
 δεις. Ἐκτὸς τούτου, ὁ ἐχθρὸς κατὰ φυσικὸν
 λόγον θέλει καύση καὶ καταστρέψη
 τὸν τόπον, ἅμα φθάσει, τότε δὲ οἱ πολιορ-
 κούμενοι εἶνε εἰσέτι ἐμψυχωμένοι καὶ πρό-
 θυμοι νὰ ὑπερασπίσωσιν ἑαυτούς. Διὰ τοῦτο
 εἰς παρομοίαν περίστασιν ὁ ἡγεμὼν πρέπει
 ὀλιγώτερον νὰ φοβῆται, διότι μετὰ παρέ-
 λευσίν τινων ἡμερῶν, ὅτε ἡ ὀρμηὴ τῶν πο-
 λιορκουμένων κατευνάσσεται, αἱ ζημίαι εἶνε
 ἤδη τετελεσμέναι, τὰ κακὰ πεπραγμένα,
 καὶ δὲν ὑπάρχει πλέον θεραπεία. Τότε δὲ
 οἱ ἄνθρωποι μὲ πλειοτέραν προθυμίαν ἐνό-
 νονται μὲ τὸν ἡγεμόνα των νομίζοντες ὅτι
 καὶ οὗτος ὀφείλει νὰ εἶνε εὐγνώμων πρὸς
 αὐτούς, ἐπειδὴ παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ αἱ

οἰκίαι των, καὶ κατεστράφησαν τὰ κτήματα
των διὰ τὴν ὑπεράσπισιν αὐτοῦ. Ἡ ἀνθρω-
πίνη φύσις εἶνε τοιαύτη, ὥστε ἐπίσης οἱ
ἄνθρωποι καθυποβάλλονται εἰς ὑποχρεώσεις,
ὅταν εὐεργετῶσι, καθὼς καὶ ὅταν εὐεργε-
τῶνται. Λαμβανόμενων λοιπὸν ὑπὸ ὄριμον
σκέψιν ἕλων τῶν προειρημένων, δὲν εἶνε δύ-
σκολον, νομίζω, εἰς ἓνα ἡγεμόνα, ἔχοντα
τροφὰς καὶ χεῖρας πρὸς ὑπεράσπισίν του,
να καταφέρῃ τοὺς λαοὺς του, ὥστε να ὑπο-
μείνωσι γενναίως ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους
πολιορκούμενοι.

Q

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡγεμονιῶν.

Τὸ μόνον περὶ τοῦ ὁποίου μένει εἰς ἡμᾶς ναὶ λαλήσωμεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶνε αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἡγεμονίαι, εἰς τὰς ὁποίας ὅλα τὰ προσκόμματα παρουσιάζονται πρὶν ἢ ὁ ἡγεμὼν ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν ἐξουσίαν, διότι ἀποκτῶνται αὐταὶ ἢ δι' ἀρετῆς, ἢ ἐκ τύχης καὶ ἄνευ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης ἡμποροῦσι ναὶ διατηρηθῶσι, ὡς ὑποστηρίζουμεν ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα θρησκευτικὰ ἔθιμα, τὰ ὁποία ἄνευ ἐξαιρέσεως εἶνε τόσον ἰσχυρὰ καὶ φύσεως τοιαύτης, ὥστε οἱ ἡγεμόνες δεσπόζουσι τῶν τοιούτων ἐπικρατειῶν καθ' οἷον δὴ ποτε τρόπον καὶ ἂν κυβερνήσωσιν αὐτάς. Μόνοι οἱ τοιοῦτοι ἔχουσι κράτη καὶ δὲν τὰ ὑπερασπίζουσιν ἔχουσι ὑπηκόους καὶ δὲν τοὺς διοικοῦσι καὶ μολονότι τὰ κράτη ταῦτα μένουσι ἄνευ ὑπερασπίσεως, δὲν ὑτόκεινται εἰς ξένας ἐπιδρομάς, οἱ δὲ ὑπήκοοι αὐτῶν, καίτοι μὴ διοικούμενοι, δὲν φροντίζουσιν, οὔτε σκέπτονται, ἀλλ' οὔτε δύνανται ναὶ μεταβάλλωσι κύριον. Διὰ τοὺς λόγους τούτους μόνον τὰ τοιαῦτα κράτη εἶνε ἀσφαλῆ καὶ εὐτυχῆ. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἡγεμονίαι διευθύνονται ἀπὸ ἀνωτέρων τινῶν δυνάμεων, τὴν ὁποίαν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν δύναται ναὶ προσεγγίσει, καταπαύω τὸν λόγον, διότι ἀφοῦ ἡ ὑπαρξὶς καὶ διατήρησις των εἶνε πράξεις τοῦ Θεοῦ, ἤθελεν εἶσθαι ἔργον ἂν

δρὸς ὑπερόπτου καὶ αὐθάδους νὰ λαλήσῃ περὶ αὐτῶν. Καὶ μολοντοῦτο εἴην ἤθελον ἐρωτηθῆ, τίς ἦ αἰτία, ἐνεκα τῆς ὁποίας τοσοῦτον ἐμεγαλύνθη ἡ Ἐκκλησία εἰς τὰ πράγματα τοῦ κόσμου τούτου, ὥστε σήμερον νὰ ἐμπνέῃ φόβον καὶ εἰς αὐτὸν τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας, δυνηθεῖσα νὰ ἐξώσῃ αὐτὸν ἐκ τῆς Ἰταλίας, καὶ νὰ καταστρέψῃ τοὺς Ἐνετούς, ἐνῶ πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου οἱ δυνάσται τῆς Ἰταλίας, καὶ ὄχι μόνον αὐτοί, ἀλλὰ καὶ πᾶς τιμαριότης καὶ ἄρχων, ὅσον μικρὸς καὶ ἂν ἦτο, ὀλίγον σέβας, καθήσον ἀπέβλεπε τὰ κοσμικὰ πράγματα, προσέφερον πρὸς αὐτήν, εἴην, λέγω, ἤθελε μὲ ἐρωτήσῃ τις περὶ τούτου, τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας του, ἂν καὶ γνωστήν, δὲν θεωρῶ περιττὸν ν' ἀνγκυκλέσω ἐν μέρει εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀνθρώπων. Πρὸ τῆς μετκτάσεως τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Καρόλου (*) εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἡ χώρα αὕτη ὑπέκειτο εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα, τῶν Ἐνετῶν, τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, τοῦ δουκὸς τῶν Μεδιολάνων καὶ τῶν Φλωρεντινῶν. Οἱ δεσπότες οὗτοι ὄφειλον νὰ φροντίζωσι κυρίως εἰς δύο τινά· α') οὐδεὶς ξένος νὰ εἰσβάλῃ διὰ τῶν ὀπλων εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ β') οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἐξουσίαν του. Μεταξὺ αὐτῶν ἐκεῖνοι πρὸς τοὺς ὁποίους ἦτο ἀτενεστέρη ἢ προσοχὴ τῶν ἄλλων, ἦσαν ὁ Πάπας καὶ οἱ Ἐνετοί. Ὅθεν πρὸς ἀναγκαιότησιν τῶν Ἐνετῶν ἀπαίτεῖτο ἡ ἐνωσις ὅλων τῶν λοιπῶν, ὡς συνέβη εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Φερρα-

(*) Καρόλου τοῦ Η'.

ρία· θέλοντες δὲ νὰ ἔχωσι τεταπεινωμένον
 τὸν Πάπαν μετεχειρίζοντο πρὸς τοῦτο τοὺς
 εὐπατρίδας τῆς Ρώμης, οἵτινες διηρημένοι
 εἰς δύο φατρίας, ἦτοι εἰς Ὀρσινίους καὶ
 Κολωννησίους, εἶχον πάντοτε ἀφορμὰς διε-
 νέξεων, ἐνεκὰ τῶν ὁποίων ὄντες εἰς κατὰ-
 σπασιν πολέμου ὑπὸ τὴν ὄμματα αὐτοῦ τοῦ
 ἰδίου Πάπα, καθίστανον τοιουτοτρόπως
 ἀδύνατον καὶ ἐπισφαλεῖ τὸν θρόνον του.
 Καὶ μολονότι ἐνίοτε ἀνεφαίνοντο Πάπαι
 γενναῖοψυχοι, ὡς ἦτο ὁ Σίξτος, μολον-
 τοῦτο, οὔτε ἡ τύχη, οὔτε αἱ γνώσεις ἦσαν
 ἱκαναὶ νὰ τοὺς ἀπαλλάξωσιν ἀπὸ τῆς ἐνο-
 χλήσεως αὐτῶν. Εἰς τοῦτο συνετέλει μεγά-
 λως καὶ τὸ βραχὺ τοῦ βίου των, διότι εἰς
 τὸ διάστημα δέκα ὡς ἑγγιστα ἐτῶν, καθ'
 ἃ Πάπας τις ἔζη, μόλις ἐδύνατο μὲ μέγι-
 στον κόπον νὰ καταβάλῃ μίαν τῶν φατριῶν,
 καὶ ἐνῶ, λόγου χάριν, ὁ εἰς ἦτο ἐγγὺς
 νὰ καταστρέψῃ τοὺς Κολωννησίους, τὸν
 διεδέχετο μετὰ τὸν θάνατόν του ἄλλος τις
 ἐχθρὸς τῶν Ὀρσινίων, ὅστις ἔδιδε πάλιν
 νέαν ζωὴν εἰς τοὺς Κολωννησίους· ἀλλὰ
 καὶ οὗτος δὲν ἐπρόφθικε νὰ καταστρέψῃ
 ἐντελῶς τοὺς Ὀρσινίους. Ἴδου διατὶ ἡ κο-
 σμικὴ τοῦ Πάπα ἐξουσία εἰς τὴν Ἰταλίαν
 ἀπελάμβανε μικρᾶς ὑπολήψεως. Ἀνέβη τὸν
 θρόνον ἐπομένως Ἀλέξανδρος ὁ Γ', ὅστις
 παρὰ πάντα ἄλλον ἀπέδειξε πόσον οἱ Πά-
 παι δύνανται νὰ ὠφεληθῶσι καὶ διὰ τῶν
 χρημάτων καὶ διὰ τῶν ὀπλων. Ὁ Πάπας
 οὗτος μετεχειρισθεὶς ὄργανον τὸν δούκα
 Οὐκλεντίνον, καὶ ὠφεληθεὶς ἀπὸ τὴν εὐκχι-
 ρίαν τῆς μεταβάσεως τοῦ βασιλέως τῶν
 Γάλλων εἰς τὴν Ἰταλίαν, κατώρθωσεν ὅσα

διηγήθη ἄνωτέρω, ὅταν ἔκρινε λόγον περὶ τῶν πράξεων τοῦ δουκός. Μολονότι ὁ σκοπὸς αὐτοῦ δὲν ἀπέβλεπε νὰ μεγαλύνῃ τὴν δύνειν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπικρατείας, ἀλλὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὸν δοῦκα, μολοντοῦτο αἱ πράξεις του εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνύψωσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἣτις μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ δουκός, ἐκληρονόμησε τοὺς καρπούς τῶν ἔργων του. Τούτου διάδοχος ἦτο ὁ Πάπας Ἰούλιος, ὅστις εὔρε τὴν Ἐκκλησίαν ὑπερέχουσαν, διότι κατεῖχεν ὅλην τὴν Ρωμαϊκὴν, διότι εἶχον καταστροφῇ ὅλοι οἱ εὐπατρίδαι τῆς Ρώμης, καὶ διότι εἶχον καταβληθῆ ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον αἱ φοτρίαι. Εὔρε περιπλέον ἀνοικτὴν τὴν ὁδὸν τῆς ἀργυρολογίας, ἄγνωστον οὖσαν πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ ὅχι μόνον ὁ Ἰούλιος παρεδέχθη ὅλα ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπιθύζανε, ἐπιχειρήσας νὰ κυριεύσῃ τὴν Βονωνίαν, νὰ καταστρέψῃ τοὺς Ἐνετοὺς καὶ ν' ἀποδιώξῃ ἐκ τῆς Ἰταλίας τοὺς Γάλλους. Ἐπέτυχε δὲ εἰς ὅλα ταῦτα δοξασθεὶς ἔτι μάλλον, καθ' ὅσον ἔπραξεν αὐτὰ διὰ τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅχι ἰδιώτου τινός. Διετήρησε προσέτι τὰς φοτρίαις τῶν Ὀρσινίων καὶ τῶν Κολονησίων, εἰς ἣν εὔρεν αὐτὰς κατὰστασιν, καὶ μολονότι ὑπῆρχον μετὰξὺ αὐτῶν ἀφορμὰὶ διενέξεων, δύο λόγοι ὅμως τὰς ἀνεγκλίτιζον· α') διότι φοβοῦνται τὴν ἰσχὺν τῆς ἐκκλησίας καὶ β') δὲν ἔχουσιν ἐκ τῶν οἰκογενειῶν των Καρδινάλιους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πάντοτε ἐκπηγάζουσιν αἱ μετὰξὺ ἐκείνων ταραχαί. Εἶνε δὲ βέβαιον, ὅτι αἱ φοτρίαι αὗται δὲν

εἶνε δυνατόν γὰρ μένωσιν ἡσυχοί, ὅσάκις ἐξ αὐτῶν ὑπάρχουσι Καρδινάλιοι, ἐπειδὴ οὗτοι ὑποθάλλουσι καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ρώμης τὰς φατρίας καὶ οἱ εὐπατρίδαι αὐτῆς εἶνε ἠναγκασμένοι γὰρ τὰς προστατεύσωσι, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἕνεκα τῆς φιλοδοξίας τῶν κληρικῶν προξενοῦνται αἱ διχόνοιαί καὶ αἱ ταραχαὶ μεταξὺ τῶν ἀρχόντων. Ἐπομένως ὁ μακαριώτατος Πάπας Λέων εὔρε τὸν θρόνον του ἰσχυρότατον καὶ ἐὰν ἐκεῖνοι διὰ τῶν ὅπλων κατέστησαν αὐτὸν μέγαλον, ἐλπίζόμενον εἶνε ὥστε οὗτος, διὰ τῶν ἀγαθοεργιῶν του καὶ τῶν ἀπείρων ἄλλων ἀρετῶν αὐτοῦ, γὰρ τὸν καταστήσῃ μέγιστον καὶ ἀξιοσέβαστον.

R